

POSTANOWIENIE

Dnia 22 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik

w sprawie z odwołania A. B. i B. K.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Jaśle
o podleganie ubezpieczeniom społecznym,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 22
maja 2024 r.,
na skutek skargi kasacyjnej odwołujących się od wyroku Sądu Apelacyjnego w
Rzeszowie
z dnia 9 marca 2023 r., sygn. akt III AUa 714/21,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od odwołujących się na rzecz organu rentowego
kwoty po 240 (dwieście czterdzieści) złotych wraz z odsetkami z
art. 98 § 1¹ kpc. tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego
w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Jaśle (organ rentowy) decyzją z 9 stycznia 2019 r. stwierdził, że B. K. (ubezpieczony) jako pracownik A. B. (płatnik składek) nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu w okresie od 1 marca 2013 r. do 20 maja 2015 r.

Wyrokiem z 10 maja 2021 r., IV U 179/19 Sąd Okręgowy w Krośnie oddalił odwołania ubezpieczonego oraz płatnika składek od powyższej decyzji.

W sprawie ustalono, że ubezpieczony odbył staż w przedsiębiorstwie płatnika składek w okresie od 5 października 2012 r. do 28 lutego 2013 r. w zawodzie technik prac biurowych. Konsekwencją tego stażu był obowiązek zatrudnienia stażysty na podstawie umowy o pracę. Realizując ten obowiązek, płatnik składek w dniu 1 marca 2013 r. zawarł umowę o pracę z ubezpieczonym na czas nieokreślony, w pełnym wymiarze czasu pracy, na stanowisku technika prac biurowych za wynagrodzeniem w kwocie 2.500 zł miesięcznie. W firmie nigdy wcześniej nie było pracownika biurowego. Przed zatrudnieniem ubezpieczonego i w czasie jego zatrudnienia płatnik składek miał zawarte umowy na prowadzenie spedycji z firmami zewnętrznymi. W czasie zatrudnienia w okresie 82 dni, w których ubezpieczony nie przybywał na zwolnieniu lekarskim, jedynie przez okres 13 dni jest podpisany na listach obecności. Pozostały okres to okres urlopu wypoczynkowego, urlopu bezpłatnego i okres niewykonywania pracy przypadający na sobotę i niedzielę.

Sąd Okręgowy stwierdził, że pomiędzy ubezpieczonym a płatnikiem składek nie doszło do zawarcia ważnej umowy o pracę w okresie od 1 marca 2013 r. do 20 maja 2015 r. W ocenie Sądu nie występowało zapotrzebowanie w przedsiębiorstwie płatnika składek na zatrudnienie ubezpieczonego, bo nigdy nie zatrudniał pracownika biurowego i korzystał z usług firm zewnętrznych, nawet po zatrudnieniu ubezpieczonego. Zawarcie umowy o pracę było konsekwencją skorzystania przez ubezpieczonego ze stażu, a nie wynikiem zapotrzebowania na jego pracę, na którą pracodawca nie liczył, skoro nie zrezygnował z usług firm zewnętrznych i nie odczuwał braku pracownika przez dwa lata jego nieobecności. O zbędności pracy ubezpieczonego dla funkcjonowania firmy świadczył też zdaniem Sądu pierwszej instancji fakt, że mimo chronicznej jego nieobecności pracodawca udzielił mu jeszcze urlopów bezpłatnych.

Sąd Okręgowy uznał, że zawarta umowa o pracę miała charakter pozorny i jej celem nie było nawiązanie stosunku pracy tylko uzyskanie tytułu do ubezpieczeń społecznych i korzystanie ze świadczeń z tego ubezpieczenia. Zgromadzony materiał dowodowy nie zawiera żadnych dowodów wykazujących kierownictwo

bądź nadzór ze strony pracodawcy. Zgromadzone dowody nie przekonują też o wykonywaniu pracy przez pracownika w okresach jego zdolności do pracy skoro z ponad 2-letniego zatrudnienia przedstawiono tylko cztery kserokopie dokumentów podpisanych przez ubezpieczonego, wszystkie pochodzące z pierwszego miesiąca zatrudnienia tj. z marca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie wyrokiem z 9 marca 2023 r., III AUa 714/21 oddalił apelacje wniesione od powyższego wyroku Sądu Okręgowego przez płatnika składek i ubezpieczonego.

Sąd Apelacyjny uznał, że formalnie zawarta pomiędzy stronami umowa o pracę z dnia 1 marca 2013 r. jest pozorna o czym świadczą takie okoliczności jak brak ekonomicznej i organizacyjnej potrzeby zatrudnienia ubezpieczonego, ustalenie wynagrodzenia wyższego niż wynagrodzenia pozostałych pracowników, zatrudnienie na stanowisku specjalnie dla niego utworzonym, brak jakichkolwiek dokumentów potwierdzających wykonywanie pracy, brak aktywności stron podczas postępowania administracyjnego i przedłożenie dokumentacji pracowniczej po zakończeniu postępowania co sugeruje wytworzenie tej dokumentacji na użytek postępowania oraz rozbieżności w treści pism stron złożonych podczas postępowania szczegółowo omówionych w uzasadnieniu zaskarżonej decyzji. Sąd Apelacyjny podkreślił, że nawet w okresach zdolności do pracy płatnik składek nie miał potrzeby ani też zamiaru korzystać z pracy ubezpieczonego udzielając mu w tym czasie urlopów. Płatnik składek potwierdził, że na staż w jego firmie zgłosiły się różne osoby ale on „wybrał szwagra”. Strony przywidywały, że wynikający z tego stażu obowiązek zatrudnienia stażysty na podstawie umowy o pracę zostanie pozorowany gdyż brak było ekonomicznej i organizacyjnej potrzeby zatrudnienia ubezpieczonego. Wskazują na to wszystkie okoliczności sprawy, w tym fakt, że przed zatrudnieniem ubezpieczonego i w czasie jego zatrudnienia płatnik składek miał zawarte umowy na prowadzenie spedycji z firmami zewnętrznymi. Te firmy spedycyjne organizowały transporty wykonywane przez przedsiębiorstwo płatnika składek w czasie nieobecności ubezpieczonego. W tych okolicznościach Sąd Apelacyjny uznał, że działania stron stosunku pracy były wprost nakierowane na osiągnięcie wyłącznie świadczeń z ubezpieczenia społecznego kosztem innych

ubezpieczonych, a to jest niewątpliwie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego złożyli płatnik składek i ubezpieczony, zaskarżając wyrok ten w całości. Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania uzasadniono jej oczywistą zasadnością, ponieważ:

- Sąd Apelacyjny w Rzeszowie procedował w składzie niedopuszczalnym z perspektywy tak przepisów prawa krajowego, jak i zasad konstytucyjnych, gdyż wyrok został wydany w składzie jednego sędziego (uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22);

- z materiału zebranego w sprawie oraz z wykładni wytworzonej przez lata m.in. przez Sąd Najwyższy wynika wyraźnie, iż poczynawszy od decyzji ZUS aż do wyroku Sądu drugiej instancji, błędnie stawiano za podstawę rozstrzygnięcia art. 83 k.c., podczas gdy same sądy wskazały, iż praca była świadczona - w tym zakresie również zostało to wykazane postępowaniem dowodowym (zeznania świadków, dokumenty przedkładane do akt, zeznania stron);

- polski system prawa pracy, a w szczególności art. 22 k.p. daje prymat kwalifikacji usługi świadczonej przez obywatela na rzecz podmiotu trzeciego, jako umowy o pracę (w przypadku obowiązków wykonywanych przez skarżącego musiały one zostać zakwalifikowane jako umowa o pracę, czego skutkiem była konieczność zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych);

- Sąd drugiej instancji nie dokonał rozpoznania zarzutu naruszenia prawa materialnego, a to art. 83 k.c. w sytuacji, kiedy przepis ten nie tylko był elementem apelacji, do którego rzeczywiście sąd może, ale nie musi się odnosić, natomiast był on również przedmiotem samej sprawy, gdyż legł u podstaw wydania decyzji, a jego zastosowanie było wykazywane postępowaniem dowodowym - sąd przyjął pozorność zatrudnienia, pomimo tego że utarte orzecznictwo Sądu Najwyższego, nie pozwala na tego typu wykładnię, przy zaistnieniu faktycznych elementów zatrudnienia.

Skarżący wniesli o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania w całości oraz zasądzenie kosztów postępowania, a w tym kosztów zastępstwa adwokackiego za wszystkie instancje oraz postępowanie kasacyjne według norm prawem przepisanych, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie

sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, z pozostawieniem mu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o odmowę przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania ewentualnie jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie kwalifikowała się do przyjęcia celem jej merytorycznego rozpoznania.

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

W razie powołania przesłanki przedsądu, jaką jest oczywista zasadność skargi kasacyjnej, należy w motywach wniosku zawrzeć wywód prawny wyjaśniający, w czym wyraża się owa oczywistość i przedstawić argumenty na poparcie tego twierdzenia (postanowienia Sądu Najwyższego: z 26 kwietnia 2006 r., II CZ 28/06, LEX nr 198531; z 10 sierpnia 2006 r., V CSK 204/06, LEX nr 421035; z 9 stycznia 2008 r., III PK 70/07, LEX nr 448289; z 11 stycznia 2008 r., I UK 283/07, LEX nr 448205; z 3 kwietnia 2008 r., II PK 352/07, LEX nr 465859 i z 5 września 2008 r., I CZ 64/08). O ile dla uwzględnienia skargi wystarczy, że jej podstawa jest usprawiedliwiona, to dla przyjęcia skargi do rozpoznania niezbędne jest wykazanie kwalifikowanej postaci naruszenia przepisów prawa materialnego lub procesowego, polegającej na jego oczywistości widocznej *prima facie*, przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej, bez potrzeby wchodzenia w szczegóły czy dokonywania pogłębionej analizy tekstu wchodzących w grę przepisów i doszukiwania się ich znaczenia (postanowienia Sądu Najwyższego: z 16 września 2003 r., IV CZ 100/03, LEX nr 82274; z 22 stycznia 2008 r., I UK 218/07, LEX nr 375616; z 26 lutego 2008 r., II UK 317/07, LEX nr 453107; z 9 maja 2008 r., II PK

11/08, LEX nr 490364; z 21 maja 2008 r., I UK 11/08, LEX nr 491538 i z 9 czerwca 2008 r., II UK 38/08, LEX nr 494134).

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania sformułowany przez skarżącego nie spełnia powyższych wymagań. W pierwszym ze sformułowanych argumentów mającym przemawiać za przyjęciem skargi kasacyjnej nie wskazano, jakie przepisy prawa miałyby zostać w oczywisty sposób naruszone przez Sąd drugiej instancji. Nie jest rolą Sądu Najwyższego poszukiwanie uzasadnienia wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania w innych elementach konstrukcyjnych skargi. Można się jedynie domyślać, że skarżący wskazują na oczywiste naruszenie art. 379 pkt 4 k.p.c. w zw. z art. 15 zzs1 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, wskazanymi w ramach podstaw kasacyjnych, co jednocześnie mogłoby oznaczać powołanie się na nieważność postępowania.

W sprawie nie wystąpiła jednak nieważność postępowania. Jednoosobowy skład sądu został wyznaczony na podstawie art. 15 zzs1 ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem przeciwdziałaniu i zwalczaniu COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Wprowadzenie tego przepisu Sąd Najwyższy uznał wprawdzie za środek nieproporcjonalny do celu, którym jest zapewnienie ochrony zdrowia w uchwale z 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22 (OSNP 2023, nr 10, poz. 104), jednak uchwała ta znajduje zastosowanie tylko w odniesieniu do orzeczeń, które zapadły po dacie jej wydania. Zważywszy, że zaskarżony wyrok został wydany 9 marca 2023 r., nie istnieją podstawy do stwierdzenia nieważności postępowania na tej podstawie.

Odnosząc się natomiast do kolejnych argumentów mających przemawiać za oceną skargi kasacyjnej jako oczywiście uzasadnionej, należy uznać, że uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania nie spełnia powyższych wymagań i nie wykazuje, aby w sprawie występował stan „oczywistej zasadności” skargi kasacyjnej w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. Warto bowiem zauważyć, że skarga kasacyjna służy kontroli prawidłowości stosowania prawa, nie

będąc instrumentem weryfikacji trafności ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia. Tymczasem konstrukcja wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania zmierza do podważenia poczynionych w sprawie ustaleń.

W rozpoznawanej sprawie ustalono, że ubezpieczonego nie łączył z płatnikiem składek stosunek pracy. Skarżący twierdzą, że nieprawidłowe jest stanowisko Sądu odwoławczego w kwestii przyjęcia za pozorną rzeczonyj umowy. W związku z tym należy przypomnieć, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, iż zasadniczo pozorność czynności prawnej jest okolicznością faktyczną, która podlega ustaleniu przez sądy orzekające w dwóch instancjach. Zatem ustalenie to co do zasady nie podlega kontroli kasacyjnej w jakimkolwiek aspekcie w ramach podstawy określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. Nie oznacza to, że w ramach skargi kasacyjnej w ogóle niedopuszczalne jest powoływanie jako jej podstawy naruszenia art. 83 § 1 k.c. W orzecznictwie wskazuje się bowiem, że co prawda treść złożonych oświadczeń woli, zamiar wywołania skutków prawnych lub brak takiego zamiaru i akt utajnienia pozornego charakteru dokonywanej czynności, należą do okoliczności faktycznych (art. 398³ § 3 k.p.c.), ale w postępowaniu kasacyjnym strona może kwestionować prawidłowość zastosowania art. 83 k.c. w ustalonych przez sąd okolicznościach faktycznych i kwalifikację tych okoliczności w kategoriach pozorności (wyroki Sądu Najwyższego: z 18 kwietnia 2023 r., I USKP 80/22, LEX nr 3590982; z 6 listopada 1996 r., II UKN 9/96, OSNAPiUS 1997 nr 11, poz. 201; z 10 września 1999 r., II UKN 7/99, OSNAPiUS 2000 nr 23, poz. 865; z 5 czerwca 2009 r., I UK 21/09, LEX nr 515699; z 18 stycznia 2010 r., II UK 149/09, LEX nr 577848 oraz z 28 kwietnia 2010 r., II UK 334/09, LEX nr 604221; z 2 kwietnia 2014 r., IV CSK 399/13; z 24 lutego 2021 r., III USKP 30/21, LEX nr 3123192).

Z orzecznictwa wynika także, że nie można stwierdzić pozorności czynności prawnej (umowy o pracę) w sytuacji, gdy praca była faktycznie wykonywana (wyroki Sądu Najwyższego: z 18 maja 2006 r., II UK 164/05, 192462; z 2 lipca 2008 r., II UK 334/07, OSNP 2009, nr 23-24, poz. 321; z 29 maja 2013 r., I UK 649/12, LEX nr 1380863; z 22 czerwca 2015 r., I UK 367/14, LEX nr 1771586). Nie wystarcza jednak jakakolwiek praca, gdyż znaczenie ma dopiero praca w ramach stosunku

pracy. Jeśli praca jest wykonywana to generalnie nie ma podstaw do stawiania zarzutu obejścia czy nadużycia prawa, czyli zawarcia zatrudnienia dla uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego wobec przewidywanej niezdolności do pracy w związku z ciążą. Pozorność umowy wynikająca z art. 83 k.c. w związku z art. 300 k.p. zachodzi jednak, gdy - mimo zawarcia umowy - praca nie jest w ogóle świadczona albo okoliczności faktyczne jej wykonywania nie spełniają cech stosunku pracy. Nie stanowi to wówczas tytułu ubezpieczenia społecznego (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 19 lutego 2008 r., II UK 122/07, LEX nr 448905; z 8 lipca 2009 r., I UK 43/09, LEX nr 529772; z 24 lutego 2010 r., II UK 204/09, LEX nr 590241; z 9 lutego 2012 r., I UK 260/11, LEX nr 1169835 i z 20 czerwca 2017 r., I UK 252/16, LEX nr 2347782; stanowisko to potwierdzono także w postanowieniach Sądu Najwyższego z 7 listopada 2019 r., I UK 26/19, LEX nr 2763816 i z 4 czerwca 2020 r., III UK 437/19, LEX nr 3028936, z 21 września 2023 r., III USK 424/22, LEX nr 3605471).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie wyklucza się przedmiotowego (instrumentalnego) zawarcia umowy o pracę, opartego na działaniu pozornym, które jest częścią obejścia prawa (art. 58 k.c.). Może to być przykładowo niewielka ilość pracy, która nie składa się na określone zatrudnienie i w tym znaczeniu ma pozorny charakter, a w konsekwencji w swoim całokształcie nie stanowi tytułu podlegania ubezpieczeniom społecznym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 27 czerwca 2013 r., I UK 10/13, LEX nr 1391149; z 7 stycznia 2013 r., I UK 372/12, LEX nr 1303200; z 5 lipca 2012 r., I UK 101/12, LEX nr 1250560; z 17 kwietnia 2009 r., I UK 314/08, OSNP 2010, nr 21-22, poz. 272).

Podkreślenia przy tym wymaga, że umowa o pracę, która nie wiąże się z rzeczywistym jej wykonywaniem w sposób właściwy dla stosunku pracy (art. 22 § 1 k.p.), a zgłoszenie do ubezpieczenia następuje tylko pod pozorem istnienia takiego tytułu ubezpieczenia, nie rodzi skutków w sferze prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 17 grudnia 1996 r., II UKN 32/96, OSNAPIUS 1997 nr 15, poz. 275; z 16 marca 1999 r., II UKN 512/98, OSNAPIUS 2000 Nr 9, poz. 368; z 28 lutego 2001 r., II UKN 244/00, OSNAPIUS 2002 nr 20, poz. 496; z 4 sierpnia 2005 r., II UK 320/04, OSNP 2006 nr 7-8, poz. 122 oraz z 26 lipca 2012 r., I UK 27/12, LEX nr 1218584).

Wobec jednoznacznego przyjęcia przez Sądy, że ubezpieczony nie wykonywał na rzecz pracodawcy pracy wykazującej kierownictwo bądź nadzór ze strony pracodawcy, ubezpieczony nie mógł być uznany za podmiot ubezpieczenia pracowniczego, przez co nie znajdują akceptacji próby podważenia tego stanowiska przez kwestionowanie ustalonych okoliczności faktycznych. Sąd Apelacyjny, odnosząc się do zarzutów apelacyjnych ocenił, na podstawie okoliczności faktycznych, że formalnie zawarta pomiędzy stronami umowa o pracę z dnia 1 marca 2013 r. była pozorna o czym świadczyły ustalone w sprawie okoliczności (brak ekonomicznej i organizacyjnej potrzeby zatrudnienia ubezpieczonego, ustalenie wynagrodzenia wyższego niż wynagrodzenia pozostałych pracowników, zatrudnienie na stanowisku specjalnie dla niego utworzonym, brak jakichkolwiek dokumentów potwierdzających wykonywanie pracy, przedłożenie dokumentacji pracowniczej po zakończeniu postępowania oraz rozbieżności w treści pism stron złożonych podczas postępowania).

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

[SOP]

[ms]